

RAMZIY INTERAKSIONIZMNING VUJUDGA KELISHI VA RIVOJLANISHI

Ermatova Sarvinoz

O'zbekiston Milliy universiteti

Sotsiologiya yo'nalishi 1-kurs talabasi

Sotsiologiyada kommunikatsiya muammosiga bo'lgan qiziqishning ortishi, qarama-qarshi tomonga nisbatan o'z nuqtai-nazarini belgilash muammolarining dolzarb ekanini isbotladi. Bu esa, psixologik jarajonlarni tadqiq etishga nigilistik munosabatda bo'lish va insonning butun hayotiy qiyofasini faqatgina chetdan kuzatiladigan xulq-atvoriga qiyoslash abi hususiyatlarga xos bo'lgan bixevioristik urf-odatlarini sustlashtirdi. Bioxivorist va freydistlardan farqli o'laroq "uchinchi kuch", ya'ni yaxlit insoniy "O'zlik" va mikrosotsial muhitda uning shaxsiy o'zligini belgilashga qaratilgan interaksionistik yo'nalish shakllandi. Keng nazariya sifatida, XX srning 20-yillarida Chikago maktabida vujudga kelgan va uning asoschisi amerikalik sotsiolog Jorj Mid hisoblanadi. "Ramz" deganda bir-biri bilan interaksiya, ya'ni o'zaro aloqaga kirishganda individlar tomonidan tomonidan tushuniladigan "ma'no" nazarda tutiladi, ushbu nazariyada jamiyat o'zaro integratsiyaga kirishgan individlarning harakati nuqtai-nazaridan qaraladi. Jamiyatni insonlarning xulq-atvori tamoyillarini ko'ib chiqish yo'li bilan tushuntirish mumkin, chunki faqat shunday yo'sinda xulq-atvorni belgilovchi ramz o'zini namoyon qiladi. Ramziy interaksionizm uch asosiy g'oyaga asoslanadi:

- insonlar o'z muhitidagi elementlarga o'zlari bergan baxo asosida qaraydilar,
- bunday ma'no (ko'rinish va ramzning o'zaro bog'lanish usuli) kundalik ijtimoiy shaxslararo hamkorlikning mahsuli-interaksiya- sifatida namoyon bo'ladi,
- bunday sotsiomadaniy ma'nolar o'zaro hamkorlik oqibatida individual tasavvurning o'zgarishiga olib kelishi mumkin.

Ramziy interaksionizm muhim va qiziqarli g'oyalarni o'z ichiga oladi. Bir qator yirik mutafakkirlar J.G.Mid, CH.X.Kuli, U.A.Tomas, G.Blumber kabi olimlar o'z hissasini qo'shgan¹. Ramziy interaksionizm asoschisi Mid o'z konsepsiyasini "sotsial bixeviorizm" deb ta'riflagan. U bilan parallel ravishta Moreno analogik go'ya tushunchasini kiritgan edi. Ramziy interaksionizm odatda ikkita maktab faoliyatida o'rganiladi: 1.Chikago maktabi, 2.Ayova maktabi. Jorj Gerbert Mid-

¹ George Ritzer. Sociological Theory. Eight Edition. Mc Graw-Hill. 2010. – P. 351

ramziy ineraksionizm raaidagi eng taniqli mutafakkir, uning “Aql-idrok, o’zli va jamiyat”² kitobi esa- mazkur yo’nalish doirasidagi eng muhim asardir. Falsafiy jihatdan Mid amerikalik olimlar U. Jeyms va J. Dyuning izdoshi edi. “Aql-idrok, o’zlik va jamiyat” kitobiga yozgan sharhida Elsvot Feris ta’kidlaganidek, “extimol Mid aql-idrok va keyin jamiyat emas, balki birinchi jamiyat, undan keyin esa aql-idrok paydo bo’ladi deb hisoblardi”. Feris tomonida kitob sarlavhasidagi so’zlarning o’rin almashtirilishi Midning o’zi anglab yetgan keng e’tirof etilgan bir faktni aks ettirai: Midning tahlilida jamiyatga, yoki kengroq ma’noda butun sotsial tushunchalarga ustuvorlik beriladi. Mid ta’limoting markaziy tushunchasi-shaxslararo o’zaro aloqadir. Mid ijoida boshqa yana bir muhim tushuncha –sotsial harakat ana shu kategoriya bilan chambarchas bog’liq. U shaxslar o’rtasidagi muloqotni ular o’rtasidagi doimiy, beto’xtov harakatlar almashinuvi sifatida talqin etiladi. U o’zining harakat tahlilida bixevioristik yondashuvga yaqin keladi va rag’bat hamda reaksiyaga e’tibor qaratadi. Ammo hatto shu yerda ham rag’bat insonning ongsiz avtomati reaksiyasini qo’zg’atmaydi. Mid aytishicha, “biz rag’batni majburlash yoki buyruq kabi emas, balki harakat uchun sabab yoki imkoniyat kabi tushunamiz”. Mid to’rtta asosiy aloqa vositalarini ajratib ko’rsatadi. Midni ular o’rtasidagi o’xshashliklar va ayniqsa farqlanishlar qiziqtiradi.

Birinchi bosqich- impuls bosqichi bo’lib, u “bevosita hissiy rag’batni” va aktorning bu da’vatga reaksiyasini, bu borada biror ishni bajarish ehtiyojini o’z ichiga oladi.

Ikkinchi bosqich-his etish, aktyor uning yordamida impuls bilan bo’g’liq rag’batlarni izlaydi va ularga javob qaytaradi hamda uni qoniqtirishning qulay usullarini aniqlaydi.

Uchinchi bosqich-manipulatsiya, impuls aniqlangan, obyekt esa his etlganidan keying qadam shundaki, aktyor obyekt bila manioulatsiya qiladi yoki kengroq ma’noda, unga nisbatan ma’lum harakatlarni bajaradi.

To’rtinchi bosqich-qanoatlantiradigan harakatni amalga oshirishni nazarda tutadi, ya’ni obyektidan foyda olish va uni baholash jarayonidir.³

Sotsial harakatni o’zaro aloqa sifatida talqin eta turib, Mid unng ikki tipi-ramziy va noramziy o’zaro aloqani ajratdi. Birinchi tipi- odamlarning bir-birining xarakterlariga bevosita reaksiyani anglatadi. Ikkinchi, o’zaro aloq tipi-ramziyga kelsak, uni amalga oshirish jarayonida turli shakllardagi “ko’rsatmalar, ma’nolar va mohiyatlar”, birinchi navbatda til almashinuvi yuz beradi. Til esa

² Mead Mind, Self and Society.- Chicago, 1934.

³ George Ritzer. Sociological Theory. Eight Edition. Mc Graw-Hill. 2010. – P. 356-358.

kommunikatsiyaning ishoraviy,yozma,og'zaki shakli ko'rinishida ifodalanishi mumkin. Mid doim ta'kidlaganidek., inson va insoniyatning sotsial dunyosi sotsial o'zaro aloqalar jarayon ta'sirida shakllanadi. Bunda "ramziy muhit" kata rol o'ynaydi. Midga ko'ra odamlar o'rtasidagi muloqot maxsus vositalar-ramzlar yordamida amalga oshiriladi. Ishora va tilni shu ramzlarga kiritadi. Insonni qurshagan ramziy muhit unga hal qiluvchi ta'sir ko'rsatadi, chunki shaxs ongi va inson meni shakllanishiga yordam beradi. Ishora- bu inson harakatining boshlang'ich, tugallanmagan unsuridir. Ishora va unga javob go'yoki ishora va uni qabul qiluvchi odam o'rtasidagi "joylashadigan" mohiyat bilan ifodalanadi. Midning qarashlariga ko'ra, o'zaro aloqa jarayonlari majmuyi jamiyatni va sotsial shaxsni yaratadi. Menning kelib chiqishi butkul sotsialdir, uning bosh xususiyati- o'zi uchun obyektga aylanish qobiliyati ,demak, o'zini anglash qobiliyatidir. Bu esa uni jonsiz jismlar va tirik organizmlardan ajratib turadi. Umuman olganda Midga ko'ra, insonning harakatlari uni shaxsi strukturasi, uning sotsial roli ko'rsatmalarini his etishi bilan bog'liqdir. Shu bilan birga, Mid qarashlarining ma'lum ma'noda cheklanganligi haqida gapira turib,qayd etish kerakki, uning shaxslararo muloqot tahlili ko'pincha faqat shakily tomonga qaratilgan, u shaxslarning predmetli mohiyatini va sotsial o'zaro aloqalarning boshqa omillarini ta'riflab bermaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. George Ritzer. Sociological Theory. Eight Edition. Mc Graw-Hill. 2010. – P. 351
2. Mead Mind, Self and Society.- Chicago, 1934.
3. George Ritzer. Sociological Theory. Eight Edition. Mc Graw-Hill. 2010. – P. 356-358.